Ovidius şi cronicarii. File din istoria vetustă a unui exil antic

Coca Dorica,
Colegiul Naţional. „A.T. Laurian", Botoşani.

Abstract: When we talk about the great poets of Ancient Rome, we talk about Vergil, Horace, maybe even about Catul, but the one who was evoked the most, the one who, inspired by the Muses, was himself, at his turn, a source of inspiration for many writers across the centuries is undoubtedly Ovid. There is nothing unexpected in this, because Ovid, as compared to the authors mentioned above, is the first poet known on the actual land of our country; in his works, historians found important information about our ancestors on these lands, and his works represented a real source for the medieval chronicles.

The present paper centers it's analyse on the reflection of Ovid's image in the works of the medieval writers, aiming to offer a panoramical view of the manner in which medieval chronicle writers as Nicholaus Olachus, Miron Costin, Dimitrie Cantemir et all. understood, interpreted and valorised not only Ovid's poetical heritage, but also the fascinating and misterious story of his life. A life in which *carmen et error* might have been the cause of an interior tragedy, but, nevertheless, they certainly were the catalysers for his eternal glory.

Key-words: Ovid, medieval writers, chronicles, poetical heritage, *carmen et error*

1. Imaginea lui Ovidius la unii umanişti sud-est europeni

Cultura greco-romană rămâne un inepuizabil izvor de subiecte, de modele pentru întreaga cultură europeană de mai târziu. Cunoscută în Evul Mediu doar din scrierile teologice, iată că în Renaştere, antichitatea devine, cu toată bogăţia ei de valori, sursa de inspiraţie principală, atât pentru scriitorii cunoscători de limbă latină cât şi pentru artiştii vremii.

Şi, cel care a fost tradus cel mai mult la noi, a cărui operă a fost cel mai mult prelucrată, despre a cărui viaţă s-a scris cel mai mult şi mai controversat, dacă ne gândim la cauzele exilului lui şi la locul acestuia, a fost Ovidius. Fie că este tradus, fie că îi este prelucrată opera, fie că este doar amintit, totuşi, Ovidius apare iterativ în literatura română, chiar de la începuturile sale, odată cu apariţia primilor cărturari cunoscători ai culturii antichităţii, a limbilor latină şi greacă, adică prin secolul al XVII-lea.

BDD-V3595 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 10:54:03 UTC)

Apărut mai târziu pe teritoriul ţării noastre faţă de umanismul occidental, umanismul românesc are aceleaşi însuşiri şi preocupări, între altele utilizarea scrierilor vechi ca principal izvor de cultură, intensificarea conştiinţei romanice.

Prelucrări şi imitaţii după opera lui Ovidius apar însă şi înainte de secolul al XVII-lea. Astfel, secolele al XII-lea şi al XIII-lea sunt marcate de personalitatea lui Ovidius, *aetas Ovidiana*, acest lucru evidenţiindu-se în numeroase pasaje encomiastice la adresa lui şi a operei sale (Creţia 1981: 156) substanţa culturii antice nepierind niciodată în Evul Mediu latin, după cum afirmă E. R. Curtius în *Literatura europeană şi evul mediu latin*.

Astfel, Nicolaus Olahus (1493-1568), umanist, istoriograf şi om politic în regatul Ungariei, de origine română, influenţat de opera lui Ovidius a scris elegiile cu titlul *Carmina* (Gyöngyvér 2011). Un cuprizător ciclu de poeme elegiace, *Elegiae quindecim. De clade Moldavica* (15 elegii despre dezastrul din Moldova) a scris şi Johannes Sommer (1542-1574), german de origine care l-a studiat pe Ovidius la Universitatea din Frankfurt. Una din elegiile sale concordă cu deznădejdea celui uitat de Roma în ţinuturile barbare: *Nici reputaţia, nici numele poetului/ Nu salvează Tomisul şi toate zac scufundate în întuneric!/ Vai, ce sălbatică barbarie! Dacă poetul Ovidiu n-ar trăi prin poezie,/ Umbra sa rătăcitoare şi-ar căuta şi astăzi mormântul* (*Ibidem*). Aşadar, Ovidius a fost evocat în secolul al XVI-lea la curtea domnească de la Suceava, datorită însufleţitului Sommer.

Dacă până acum opera lui Ovidius a inspirat pe scriitorii secolului al XVI-lea pentru anumite prelucrări, iată că în secolul al XVII-lea apar şi primele traduceri în limba română ale unui text latin. Este vorba chiar de un fragment de versuri din opera lui Ovidius, publicat în 1679, la Sibiu, de sasul Valentin Franck von Franckenstein (1643-1697). Cultivator al stilului sentenţios, el a reunit, sub forma unei culegeri, sentenţe ovidiene, şapte dintre ele în română (Puşcariu 1930).

De fapt, în această culegere de versuri *Hecatombe Sententiarum Ovidianarum Germanice imitatorum* (100 de sentenţe), Franck nu a tradus textul latin cuvânt cu cuvânt, ci a luat numai ideea, pe care a îmbrăcat-o apoi în româneşte, cristalizându-se în proverbe rimate care sunt şi astăzi întâlnite în mediul rural. Această culegere prezintă un interes major pentru literatura română, fiind prima încercare de traducere în limba română din latină, dar şi una din primele încercări de versificaţie românească din Transilvania care poate fi datată sigur (*Ibidem*: 107).

Cronicarul Nicolae Costin (1660-1712), fiul celui care a dominat veacul al XVIII-lea, Miron Costin, traduce şi el câteva versuri din Ovidius. În *Cartea pentru descălecatul dintîi,* cap. I (Kogălniceanu 1872: 39), vorbind despre părerile celor vechi cu privire la cosmogonie, spune: *Că unia socotea a fi zidită lumea din Haos, adecă din amestecarea lucrurilor şi a stihiilor, între care şi părerea poeticului Ovidie au fost.* În „*Metamorfoze",* primele trei versuri sunt: *Ante mare et terras et, quod tegit omnia, caelum/ Unus erat toto naturae vultus in orbe,/ Quem dixere Chaos, rudis indigestaque moles.* Iar Nicoae Costin traduce: *Aceste mai nainte de marea şi de pământ şi cît acopere ceriul, un chip era a firei în toată lumea, căruia chip i-au zis Haos, groasă şi neamistuită mamină*...(Lascu 1957: 404).

BDD-V3595 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 10:54:03 UTC)

În 1779, Chesarie de Râmnic (1720–1780), cărturar şi traducător, format la Academia grecească din Bucureşti, cunăscător al istoriei, al limbilor latină şi greacă, face aluzie în prefaţa *Mineiului*[1] pe luna februarie, la *Fastele* lui Ovidius, căruia îi este amintit numele, în contextul următor: *Ovidu asemene arată cum că cei vechi toate acelia ce să face pentru curăţenie la numita Februa...*(Ovidiu 1957: 335).

Ioan Barac (1777-1848), un alt prolific scriitor transilvănean, şi-a căutat modelele în literatura antichităţii (Homer, Ovidius, Xenofon). Îndreptîndu-se spre epopee,tragedie, dramă, a căutat să educe şi să stimuleze gustul publicului românesc. În anunţul publicat pentru ortăcie în 1833, întâlnim o serie de manuscrise ale lui Barac, cuprinzând şi fragmente din *Metamorfozele* lui Ovidius[2] şi, probabil, o prelucrare din Ovidius, rămasă netipărită, *Deucalion şi Phirra* (Mircea Popa, *Ion Barac - autor de scrieri religioase,* Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica*,* Universitatea „1 Decembrie 1918" din Alba Iulia).

Având predilecţie pentru poezia de iubire, unul dintre primii poeţi români, Costache Conachi (Simion 2008), s-a îndreptat spre inspiraţia erotică din alte limbi, în ceea ce priveşte tematica. Astfel, poetul moldovean ajunge să evoce iubiri intrate în legendă, ca cea dintre Iulia, fiica lui Augustus, şi Ovidius.

La sfârşitul secolului al XVIII–lea, Ovidius a fost foarte popular în Transilvania datorită răspândirii numelui şi a faimei sale prin şcoală. Astfel, un student medicinist la Viena, Vasilie Popp, face în anul 1813, în limba latină, elogiul medicinei, într-o odă cu un motto ovidian: *...dat medicina salutem/ Quaeque iuvans monstrat, quaeque sit herba nocens*[3]. O altă odă latinească o dedică medicul-poet în anul următor împăratului de la Viena cu un motto tot din Ovidius, *Faste: Iane, fac aeternos pacem pacisque ministros*[4].

În *Istoria literaturii romîne în secolul al XIX-lea,* vol. I, Nicolae Iorga ne informează că în Moldova, în anul 1820, un candidat la examenul de absolvire, în locul cuvântării pe care trebuia s-o ţină în limba latină, recită *descrierea lui Bacchus şi a Faunilor* din *Metamorfozele* lui Ovidius.

Poetul Barbu Paris Mumuleanu(1794-1836) cunoştea scrierile lui Ioan Barac, Vasile Aron. În 1820, în prefaţa volumului său *Rost de poezii*, enumerând scriitori greci şi latini, vorbeşte şi de *fantasia lui Vergilius şi a lui Ovid, vestiţi poeţi ai romanilor* (*Ibidem*: 22). În 1825, în precuvântarea la *Caracterurile* sale, menţionează din nou pe Ovidius, punându-l alături de Homer, a cărui operă era considerată ca cea mai înaltă treaptă a poeziei.

Astfel, diferiţi scriitori din această perioadă traduc din Ovidius sau amintesc de el în operele lor.

---

[1] Carte bisericească ortodoxă în care sunt indicate, pe luni şi pe zile, slujbele religioase.

[2] Iosif Pervain, *Alexandru Gavra, întemeietor al "Sosietăţii bibliograficeşti"(1833) şi al revistei "Ateneul românesc"1835,* în *Studii de literatură română,* Cluj, Dacia, 1971, p. 237-272.

[3] Tristele, c.II, V. 269-270, traducere Teodor Naum: *Te scapă medicina, dar ea te şi ucide:/ Sînt ierburi otrăvite, sunt ierburi şi de leac.*

[4] Faste, I, 287; Bianu-Hodoş-Simonescu 1903-1944: 139.

BDD-V3595 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 10:54:03 UTC)

1.2. Miron Costin

1.2.1. Traduceri şi prelucrări din Ovidius

Aproape patru secole a fost resimţit impactul asupra culturii şi spiritualităţii româneşti de faptul că intelectualii români, în perioada medievală şi umanistă, şi-au făcut studiile în Polonia. Tocmai de aceea, o influenţă covârşitoare a operei ovidiene se face simţită la noi prin cronicarii noştri, personalităţi marcante ale veacului al XVII-lea.

Constituindu-şi un fond solid de cultură latină, având cunoştinţe de literatură şi istorie antică şi, mai ales, de gramatică latină, Miron Costin este considerat primul traducător în limba noastră a lui Ovidius şi cel dintâi de la noi care pomeneşte de soarta poetului latin pe meleagurile tomitane. În *De neamul moldovenilor*, cronicarul transpune, într-o reuşită versiune românească, patru versuri din *Ponticele* lui Ovidius şi unul din *Faste*.

Miron Costin mai traduce şi un alt vers din Ovidius, atunci când vorbeşte despre obiceiurile moldovenilor la înmormântare: „*Vechiu obiceiu şi la Rîmleni de zicea trâmbiţa înaintea oaselor,* cum mărturiseşte şi Ovidius, adecă*: cântă trâmbiţa jelelor astrucării,* ceea ce reprezintă traducerea versului 60 din cartea VI a *Fastelor: Cantabat maestis tibia funeribus*" (Lascu 1957: 378).

1.2.2. Consideraţii privind locul exilului lui Ovidiu

Dintre multele variante care circulau cu privire la locul exilului lui Ovidius, Miron Costin îşi însuşeşte versiunea potrivit căreia Ovidius ar fi fost exilat şi şi-ar fi găsit moartea la Cetatea Albă, unde se aflau ruinele străvechiului Tomis. Despre exilul şi moartea poetului, cronicarul spune: *Pre acel dascăl Ovidius l-au făcut, cum zic Turcii, surgun, de l-au gonit din Rîm tocmai la Cetatea Albă pre Marea Neagră August Chesar, împăratul Rîmului, pentru neşte cărţi ce scrisese în stihuri de dragoste de să umpluse Rîmul de curvii, dintre acele jocuri a lui...Acela dară dascăl Ovidius au scris câteva cărţi, şezînd la Cetatea Albă în urgie, iară în stihuri, că şi-au sfârşit acolo şi viaţa; şi pre numele lui este balta Vidovului la Cetatea Albă* (*Ibidem*: 226). În *Cronica Polonă,* în capitolul despre cetăţile fortificate ale Moldovei, vorbind despre vechimea Cetăţii Albe, Miron Costin spune: *Totuşi cea mai veche este Cetatea Albă, în care, pe timpul împăratului roman August, cu o sută de ani înainte de Traian, a trăit ca exilat răposatul poet Ovidiu. Ovidiu are şi o amintire veşnică, lacul pe care-l face Nistrul la vărsarea sa în mare, lac care până azi se numeşte după numele lui Widowo* (*Ibidem*: 265). Din aceste texte reiese că M. Costin deţinea cunoştinţe vaste despre Ovidius. Dar, de unde avea Costin aceste informaţii cu privire la locul exilului şi al morţii lui Ovidiu? Cel mai sigur dintr-o sursă literară poloneză, deoarece cronicarii şi umaniştii polonezi vorbesc des despre exilul lui Ovidius, mai ales atunci când relatează legenda conform căreia *romînii descind din răufăcătorii aduşi de la Roma.* Cronicarul polonez Martin Bielski, în capitolul despre Moldova al *Cronici Lumii* spune: *La Roma era obiceiul ... ca pe răufăcători să nu-i ucidă, ci-i trimeteau peste mare, dar mai ales aici unde este valul* (Valul lui Traian)*, căci aici a fost trimis şi Ovidiu...* (Panaitescu 1925: 95). În favoarea ideii exilului la Cetatea Albă, Miron Costin aduce

BDD-V3595 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 10:54:03 UTC)

şi argumente din domeniul toponimiei, susţinând existenţa unui lac aflat în ţinuturile de la vărsarea Nistrului, al cărui nume a căpătat diferite variante în documentele cartografice din diferite secole (*Owidowo*, *Vidovul*, *Lacul Ovidului*, *Lagoul Ovidouloui*, *Vidovo Lacus*, *Ovidovo Lacus*, *Lac Vidovo*): *Şi pre numele lui ieste balta Vidovului la Cetatea Albă* (Costin 1958).

Reiese din aceste informaţii că M. Costin cunoştea literatura latină şi, în special, opera lui Ovidius, iar prin faptul că a tradus primul din Ovidius, deducem că a avut posibilitatea să cunoască nemuritoarele opere ale antichităţii, afirmându-se astfel ca unul dintre cei mai eruditi umanişti români.

1.2.3. Motivul „Fortuna labilis"

După ce ar fi studiat la Bar, în Polonia, gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, geometria, astronomia, teologia, limba polonă şi, mai ales, literatura antică, la 40 de ani, Miron Costin scrie poemul filosofic *Viaţa lumii. „Umanist prin formaţie*" şi „*meditativ prin vocaţie*" (Sorohan 1997) îşi axează poemul pe străvechea temă literară *Fortuna labilis*, căreia, adăugându-i-se o serie de elemente creştine, a fost larg răspândită în literatura universală. Cu această temă a sorţii alunecoase care nu poate fi stăpânită, deschide în cultura naţională latura contemplativă, meditativă a specificului românesc.

Acest poem îşi are izvoarele la Ovidius, în epistula a III-a a cărţii a IV-a a *Ponticelor*, precum şi în elegia a VIII-a a cărţii a V-a a *Tristelor* şi chiar la Horatius - *Eheu, fugaces, Postume, Postume,/ labuntur anni...,* dar cu un motto din cartea biblică a Eclesiastului, care-i rezumă tema („vanitas vanitatum et omnia vanitas"): *Deşertarea deşertărilor şi toate sînt deşarte.*

Chiar la începutul poemului său, Miron Costin compară viaţa oamenilor cu o aţă fragilă, element de provenienţă pur şi vădit ovidiană, apropiindu-se foarte mult de versul ovidian: *Omnia sunt hominum tenui pendentia filo*[5]. *Toate ale oamenilor sunt atârnânde de un fir subţire*[6]. La Miron Costin sună aşa*: A lumii cîntu cu jale cumplită viiaţa,/ Cu griji şi primejdii, cum este şi aţa/ Prea supţire ţi-n scurtă vreme trăitoare/ O, lume hicleană, lume înşelătoare,/ Trec zilele ca umbra, ca umbra de vară*[7]. Ireversibilitatea timpului este asemănată cu fluiditatea apei: *Trec zilelele ca umbra, ca umbra de vară:/ Cele ce trec nu mai vin, nici să-ntorcu iară./ Trece veacul desfrînatu, trec ani cu roata,/ Fug vremile ca umbra şi nici o poartă/ A le opri nu poate. Trec toate prăvălite/ Lucrurile lumii şi mai mult cumplite./ Şi ca apa în cursul său cum nu să opreşte,/ Aşa cursul al lumii nu să conteneşte*[8].

Ovidianul *labilis* este redat prin *lunecoasă*: *cum este de lunecoasă şi de puţină viaţa noastră şi supusă pururea primejdiilor şi primenelelor*" (Costin 1958: 287).

[5] Ex Ponto, IV, 3, v. 35.
[6] Traducere proprie
[7] *De neamul moldovenilor, din ce ţară au ieşit strămoşii lor,* ediţie C. Giurescu, Bucureşti, 1914, p. 32.
[8] Ibidem, p.289.

BDD-V3595 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 10:54:03 UTC)

Aşadar, motive precum timpul trecător şi ireversibil, viaţa ca vis, amintirea, soarta nedreaptă sunt îmbinate cu motivul *Ubi sunt qui ante nos in mundo fuere? Unde sunt cei care au fost pe lume mai înaintea noastră?*Interogaţiile pe acest motiv, apărute în text, dau fior liric:*Unde-s cei din lume/ Mari împăraţi şi vestiţi? Acu de-abiia nume/ Le-au rămas de poveste?Ei sîntu cu primejdii/ Trecuţi.Cine ai lumii să lasă nădejdii?/ Unde-s ai lumii împăraţi, unde ieste Xerxes,/ Alixandru Machidon, unde-i Artaxeres,/August, Pompeiu şi Chesar?Ei au luat lume,/ Pre toţi i-au stins cu vremea, ca pe nişte spume.*

Poemul *Viaţa Lumii*, prin elementele enunţate, este considerat mai aproape de modelul latin, Ovidiu, decât oricare dintre poeziile cu subiect asemănător din literatura occidentală (Lascu 1957).

Scopul lucrării lui Miron Costin , după cum spune în *Predoslovie voroavă la cititoriu,* este de a arăta în româneşte ce este stihul: *să se vazĕ că poate şi în limba noastră a fi acest feliu de scrisoare ce să chiamă stihuri* (Costin 1858: 287). Tot în *Predoslovie* poetul arată că, fiind la început îi ia ca model pe Homer şi pe Vergilius, deoarece a început să scrie versuri într-o perioadă în care poezia nu era deloc o îndeletnicire obişnuită: *Aşa au scris vestit istoric Omir războaiele Troadii cu Ahileus, aşa Verghilie, începătura Împărăţiei Râmului şi alţii fără număr dascăli.*

Concluzia poemului este una creştin-moralizatoare: viaţa lumii este o iluzie şi, în consecinţă, singura consolare a omului este credinţa în Dumnezeu.

1.3. Dimitrie Cantemir

1.3.1. Despre exilul ovidian

Învăţat cunoscut în mediile erudite ale epocii sale, format la izvoarele scriitorilor şi istoricilor latini, Dimitrie Cantemir cunoştea temeinic şi opera marelui exilat la Tomis, utilizată de el ca izvor istoric. Nu numai că a scris unele opere în limba latină, dar se simte la eruditul cărturar influenţa scriitorilor latini chiar în stilul şi sintaxa scrisului său românesc. A vorbit în opera lui despre viaţa, surghiunul şi moartea poetului Ovidius. Cantemir cunoştea şi data exilului şi locul, după cum spune: *Pentru aceasta dară Avgust Chesar pre acest poetic în mânie pornindu-să, l-au trimis la cetatea ce-i zic Tomos... Tîmplatu-s-au dară acestui Poetic izganie, cu şepte ani mai denainte de naşterea Domnului Hs.*(Cantemir 1901: 54). Ovidius se adresează lui Graecinus, care era consul la Roma, în speranţa obţinerii iertării de la împărat: *Deci acest poetic fiind la acea cetate izgonit, scris-au şi alte stihuri, ce le pomeneşte de Pont, în carile scriind către un Flaccus Greţin, ce era şi consul atuncea la Roma şi din familia Flackcilor, arată firea neamurilor de pre acolo, aşezămîntul locurilor, cursul apelor şi vrăjmăşia Mării Negre, şi cu un mijloc ca acesta silindu-se să şeruiască laudele şi biruinţele a unui strămoş acestui Flaccus, nedejduia că printr-însul va utea lua ertare şi să se întoarcă iarăşi la Roma* (*Ibidem*: 117).

1.3.2. Identificarea localităţii Tomis

Când vorbim despre identificarea localităţii Tomis şi a regiunii unde aceasta a fost, lucrurile se complică, iar referitor la numele acestei localităţi, întâlnim la Cantemir mai multe variante: *Tomis, Tomos* şi *Tomus*.

BDD-V3595 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 10:54:03 UTC)

Astfel, în *Hronic*, găsim scris că, în anul 257, *tătarii, aşteptând iarna şi Dunărea înghețând, s-au pornit, lăsând Marea Neagră în stânga, toți pedestrașii pe marginile mării, ținând în dreapta uscatul şi cetățile Tomos, Istros şi Asnhialion* (*Ibidem*: 211).

Privitor la identificarea şi localizarea vechiului Tomis, Cantemir spune: *mare gîlceavă iaste între învățați, care să fie fost ...care socotim să fie fost unde iaste acmu Cetatea Albă* (Ibidem: 72).

În *Descriptio Moldaviae,* în capitolul al III-lea, intitulat *Despre apele Moldovei,* atunci când prezintă cele cinci lacuri, din sudul Basarabiei, demne să fie pomenite, Cantemir spune că *Ultimus et celebratissimus est Lacus Ovidii, Lacul Ovidului incolis, prope Akierman, olim Albam Iuliam, in Bassarabia situs, eo nomine potissimus illustris, quod prope hunc notissimus poeta Romanus Ovidius in exilio degere iussus fuisse dicatur. Cel din urmă, dar cel mai vestit dintre toate este „Lacul lui Ovidiu", numit de locuitori „Lacul Ovidului"aşezat lângă Akerman –Alba Iulia,-în Basarabia, cunoscut mai cu seamă din pricina numelui său, fiindcă se zice că acolo a fost surghiunit în sărăcie vestitul poet roman Ovidius* (Cantemir 1923: 15).

Un istoric sas, F. I. Sulzer (Sulzer 1781-1782), discută critic argumentele aduse de Cantemir în privinţa locului exilului ovidian şi spune că Ovidiu nu putea fi exilat la Cetatea Albă, deoarece atunci sudul Basarabiei nu era încă sub stăpânirea romană, deci Augustus nu-l putea trimite într-o ţară străină.

Încercând să identifice această localitate, în cele din urmă Cantemir spune: *sau Cetatea Albă iaste, sau alta mai aproape de lac cu acesta nume; însă noi ce din istorici a dosluşi n-am putut, socoteala la cetitor lăsăm* (Cantemir 1901: 323).

Dimitrie Cantemir a încercat să dea o fundamentare ştiinţifică diferitelor versiuni în legătură cu exilul lui Ovidius, folosind un material documentar enorm, raportat la posibilităţile de informare de atunci, dar imperfecţiunea descoperirilor arheologice ale timpului nu i-au dat rezultatele dorite.

1.4. Vasile Aron

1.4.1. Traduceri din Metamorfoze

După traducerea de către Miron Costin şi Nicolae Costin doar a câtorva versuri din creaţia ovidiană, găsim la Vasile Aaron (1770-1822) traduceri mai importante din opera principală a lui Ovidius, *Metamorfoze,* traduceri datate de prin 1803-1804, dar rămase în manuscris până în 1899-1900, când au fost publicate de profesorul de la Sibiu, D. Popovici-Barcianu.

În această carte, *Alease istorii din Cartea Mutărilor lui Ovidie Naso,* în versuri rimate şi ritmate, traduse destul de fidel, se află reproduse legendele lui Piram şi Tisbe, Narcis, Acteon, Dafne, Io, Cadmus şi „Hiatintus", care, după un obicei medieval, au un final personal, o învăţătură cu semnificaţie etică, cu scopul de a răspândi legende edificatoare, pe gustul şi pe înţelegerea publicului foarte larg.

Publicate cu o sută de ani mai târziu, traducerile nu au fost cunoscute şi gustate foarte mult, ceea ce nu le scade cu nimic valoarea lor documentară, autorul

BDD-V3595 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 10:54:03 UTC)

reuşind să exploateze aspectul lor moral şi moralizator, extrăgând din ele învăţăturile.

1.4.2. Prelucrări de teme ovidiene

Poezii despre exilul lui Ovidius la Tomis, teritoriul Dobrogei de astăzi, au apărut în literatura universală, cea mai veche fiind a lui Angelo Poliziano, poet, umanist şi dramaturg italian care spune despre singurătatea şi izolarea din exilul ovidian că *la moarte din lipsă de rude şi prieteni, l-au plâns băştinaşii, munţii, codrii şi însăşi Dunărea,* după cum aflăm de la Nicolae Lascu (Lascu 1957). Celebră rămâne poezia lui Puşkin din 1821 şi cea a lui Lamartine care, evocând moartea poetului spune că *Ovidiu a lăsat sarmaţilor necioplţi cenuşa, iar romanilor gloria.*

Am amintit doar cele mai vechi prelucrări din literatura universală, deşi nu fac subiectul lucrării de faţă, iar acum să vedem în literatura noastră ce s-a mai scris despre exil şi exilat. La începutul secolului al XIX -lea, apar asemenea evocări, cea dintâi fiind din 1803 a lui Vasile Aron, *Către Ovidie Naso.* Este o scrisoare în versuri, în care, chiar de la primul vers, i se adresează poetului latin ca *izgonit* în aceste ţinuturi, totul învârtindu-se în jurul acestui termen. Prin această poezie, Vasile Aron deschide seria poeţilor români care prezintă diverse aspecte ale vieţii exilatului la Tomis. Preocupat îndelung de viaţa lui Ovidius, dovadă fiind scrierile sale, versificatorul popular ardelean este autorul primei biografii sistematice a poetului, făcută la noi. Autorul ardelean insistă aici asupra cauzelor exilului şi a locului vechiului Tomis, aşa cum numai Miron Costin şi Dimitrie Cantemir o mai făcuseră înaintea lui.

Un deosebit succes a avut o altă lucrare, într-o redactare mai liberă, intitulată *Perirea a doi iubiţi, adecă: Jalnica întâmplare a lui Piram şi Tisbe, cărora s-au adaogat mai pe urmă Nenorocita iubire a lui Echo şi Nartis,* apărută în 1807 şi apoi retipărită în numeroase ediţii, după cum spune Petru Creţia în cartea *Epos şi logos.*

Prelucrând teme clasice culte, de mare circulaţie în toate literaturile, Aron ar trebui să aibă un loc în literatura noastră lângă I. Budai-Deleanu (1760-1820), corifeu al Şcolii Ardelene.

Ar mai trebui adăugat aici, rămânând la prima jumătate a secolului al XIX-lea, traducerile din cartea I a *Metamorfozelor* lui Scarlat Barbu Tâmpeanu (1808, după versiunea greacă a lui Spiridon Vlantis, Veneţia, 1798).

Umanist prin formaţie, erudit cărturar, Scarlat Barbu Tâmpeanu slujeşte scopurile literare ale reprezentanţilor Şcolii Ardelene şi ale curentului literar de la începutul secolului al XIX-lea, în misiunea lor de traducere a literaturii apusene şi de promovare a ei. Astfel, *ca unul dintre doritorii de luminare şi înflorire a neamului românesc,* aşa cum îl prezenta şi aprecia elogios redacţia *Curierul românesc* de sub girul lui Ion Heliade Rădulescu, traducătorul, s-a aplecat asupra unui mare poet clasic ca Ovidius, atunci puţin cunoscut la noi. Receptiv la cerinţele epocii şi la posibilităţile de înţelegere ale cititorului, traducător prin excelenţă, el a schimbat tehnica traducerii, evitând versificaţia, adoptând metoda parafrazării şi prelucrării fiecărei legende.

BDD-V3595 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 10:54:03 UTC)

Alături de Samuil Micu, Alecu Beldiman şi Vasile Aron, Scarlat Barbu Tâmpeanu este unul dintre traducătorii moderni români ai unor opere ale antichităţii la noi.

Strădania lor de tălmăcire, precum şi a lui Dimitrie Ţichindean şi Ioan Barac, a contribuit la cultivarea limbii româneşti şi la culturalizarea poporului român.

1.5. Gheorghe Asachi

Prin poezia închinată lui Ovidius, Gheorghe Asachi, iniţiatorul mişcării culturale de la începutul secolului trecut în Moldova, reprezintă un moment important. Poezia, cu titlul *Lacul lui Ovid lângă Cetatea Albă pe Nistru,* reprezintă în literatura noastră cea dintâi evocare a suferinţelor poetului în exil, cărora numai moartea le-a pus capăt. Aceste evocări sunt un rezumat al operei de exil, redând motive găsite pe parcursul acestei opere: motivul opoziţiei între barbaria ţinutului exilului şi viaţa pe care o ducea la Roma, aşteptarea cu nerăbdare a unei corăbii din Italia, cu vestea încuviinţării întoarcerii în patrie, poezia este singura mângâiere a poetului exilat şi motivul încununării lui.

Concluzii

Receptarea lui Ovidius găseşte, mai ales în domeniul literaturii beletristice, creaţii unice. Unice sunt şi încercările umaniştilor şi versificatorilor populari de la sfârşitul secolului al XVIII- lea şi începutul secolului al XIX- lea de a traduce sau prelucra legende ovidiene, trecându-le în patrimoniul literar al poporului.

În imaginarul colectiv românesc, Ovidius este văzut ca cel dintâi care a consemnat acel lung proces de formare a neamului care avea să înceapă peste un secol, după cucerirea Daciei, în 106. A fost un proces îndelung, greu de reconstituit, din a cărui plămadă avea să se nască neamul românesc.

Bibliografia şi sistemul de referinţe

A. Izvoare şi lucrări de referinţă

Cantemir 1901: Principele Dimitrie Cantemir, *Hronicul a vechimei Romano-Moldo-Vlahilor*, Bucureşti Gr. G. Tocilescu.

Cantemir 1923: Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei,* Editura Cartea Românească, Bucureşti.

Costin 1944: Miron Costin, .*Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă.

Costin 1958: Miron Costin , *Opere,* Bucureşti, ESPLA.

Ovidiu 2001: Ovidiu, *Opere - Heroide, Amoruri, Arta iubirii, Remediile iubirii, Cosmetice.* Traducere de Maria-Valeria Petrescu, Bucureşti, Minerva, 1977. *Metamorfoze,* traducere de Ion Florescu. Revizuirea traducerii şi note de Petru Creţia, Bucureşti, Editura Academiei RPR, 1959. *Fastele,* Traducere de Ion Florescu şi Traian Costa. Note de Traian Costa, Bucureşti, Editura Academiei RPR, 1965. *Tristele, Ponticle,*

BDD-V3595 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 10:54:03 UTC)

Traducere de Theodor Naum, Bucureşti, Univers, 1972 - Colecţia Aetra, Chişinău, Editura Gunivas, 2001.
Ovidiu 1957: Ovidiu, *Scrisori din exil,* trad. Theodor Naum, Bucureşti, 1957.
Ovidiu 1959: Ovidiu, *Metamorfoze*, Traducere, studiu introductiv şi note de David Popescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1959.
Ovidiu 1977: Ovidiu, *Arta iubirii*, trad. Maria Valeria Petrescu, Bucureşti, 1977.
Ovidiu 2006: Ovidiu, *Scrisori din exil. Tristele. Ponticele*, Traducere de Theodor Naum, Prefaţă de Ion Acsan, Bucureşti, Gramar, 2006.

B. Literatură secundară

Barbu, 1972: Nicolae I., Barbu coord., *Istoria literaturii latine de la origini până la destrămarea Republicii*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Barbu, 1976: Nicolae I. Barbu, *Antichitatea clasică*, Bucureşti, Editura Ion Creangă.
Barbu, 1978: Nicolae I. Barbu, *Scriitori greci şi latini*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978.
Bayet 1972: Jean Bayet*, Literatura latină*, Bucureşti, Editura Univers.
Behring 2001: Eva Behring, *Scriitori români din exil 1945 – 1989. O perspectivă istorico literară,* traducere din limba germană de Tatiana Petrache si Lucia Nicolau, revăzută de Eva Behring si Roxana Sorescu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române.
Bezdechi 1927: Ştefan Bezdechi, *O pagină din Ovidius*, în Propilee literare.
Bianu-Hodoş-Simionescu 1903-1944: Bianu-Hodoş-Simionescu, *Bibliografia românească veche,* tom l-IV, Bucureşti.
Binder 1993: Inge Katharina Binder, *Exilul ca experienţă culturală. Asociaţii şi instituţii româneşti în apus 1945-1989,* Munster.
Boz 2001: Lucian Boz, *Scrisori din exil*, Cluj, Editura Dacia.
Călinescu 1982: George Călinescu*, Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Bucureşti, Minerva.
Cergău 1979: Titus Cergău, *Insula lui Ovidiu*, Bucureşti, Editura Sport-Turism.
Christi 2005: Aura Christi, *Labirintul exilului*, Bucureşti, Editura Ideea Europeană.
Cizek 1994: Eugen Cizek, *Istoria literaturii latine*, vol.. II, .Bucureşti, Adevărul S.A.
Cizek 2003: Eugen Cizek*, Istoria literaturii latine,* Bucureşti, Grupul Editorial Corint.
Creţia 1981: Petru Creţia, *Epos şi logos*, Bucureşti, Univers.
Crihan 1998: Marcel Crihan, *Şcoala Ardeleană – structură, reprezentanţi, scrieri,* Galaţi, Porto-Franco.
Cucu 1994a: Ştefan Cucu, *Istoria literaturii latine de la origini până la Caius Valerius Catullus*, Constanţa.
Cucu 1994b: Ştefan Cucu, *Curs de istoria literaturii latine*, Constanţa, Univers.
Cucu 1997: Ştefan Cucu, *Publius Ovidius Naso şi literatura română*, Constanţa, Ex Ponto.
Curtius 1970: Ernst Robert Curtius, *Literatura europeană şi evul mediu latin*, traducere de Adolf Armbruster, Bucureşti, Univers.
Dima 1969: Al. Dima, *Principii de literatură comparată,* Bucureşti, Editura Pentru Literatură.
Drimba 1966: Ovidiu Drimba , *Ovidiu, poetul Romei şi al Tomisului*, Bucureşti, Editura Tineretului.
Grimal 1997: Pierre Grimal: *Literatura latină*, Editura Teora, Bucureşti, 1997.
Gyöngyvér 2011: Antal Gyöngyvér, *Nicolaus Olahus, Permanenţe Umaniste*, Bucureşti, Biblioteca Bucureştilor, 2011.
Kogălniceanu 1872: Mihail Kogălniceanu, *Cronicile Romîniei*, ediţia aII- a, Bucureşti, 1872, tom. I, . 39.

BDD-V3595 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 10:54:03 UTC)

Lascu 1957: Nicolae Lascu, *Curs de istoria literaturii antice,* Bucureşti, 1957.
Lascu 1966: Nicolae Lascu, *Istoria antică*, Bucureşti, 1966.
Lascu 1971a: Nicolae Lascu, *Ovidiu*, Editura Dacia, Cluj, 1971.
Lascu 1971b: Nicolae Lascu, *Ovidiu*, omul şi poetul, Editura Dacia, Cluj, 1971, p. 425 .
Lascu 1973: Nicolae Lascu, *Ovidiu*, poetul exilat la Tomis, Constanţa, 1973.
Lascu 1977: Nicolae Lascu, *Lui Ovidiu*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977.
Lascu 1986: Nicolae Lascu, *Călători și exploratori în antichitate*, Bucureşti, Sport-Turism, 1986.
Lascu 1957: Nicolae Lascu, *Ovidiu în România,* în *Publius Ovidius Naso*, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1957, Biblioteca Antică. Studii, II, p. 378.
Manolescu 2003: Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului românesc*, Bucureşti, Compania, 2003.
Panaitescu 1925: P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*, Bucureşti,1925.
Pervain 1971: Iosif Pervain, *Alexandru Gavra, întemeietor al "Sosietății bibliograficești"(1833) și al revistei "Ateneul românesc"1835,* în *Studii de literatură română,* Cluj, Dacia, p. 237-272.
Pichon1952: René Pichon, *Histoire de la littérature latine*, Paris, Librairie Hachette, 1952.
Pippidi 2003: D.M. Pippidi, *Formarea ideilor literare în Antichitate*, ed. a III-a, Iaşi, Polirom.
Popa: Mircea Popa, *Ion Barac - autor de scrieri religioase,* Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica. Universitatea „1 Decembrie 1918" Alba Iulia.
Puşcariu 1930: Sextil Puşcariu *Istoria literaturii române, epoca veche*, ediţia a II-a, Sibiu.
Rădulescu 1981: Adrian Rădulescu, *Ovidiu la Pontul Euxin*, Bucureşti, Sport-Turism.
Rostagni 1965: Augusto Rostagni, *Storia de la letteratura latina*, Torino.
Simion 2008: Eugen Simion, *Dimineaţa poeţilor. Eseu despre începuturile poeziei moderne,* ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, postfaţă de Valeriu Cristea, Iaşi, Editura Polirom.
Sommer 1971: Johanes Sommer, *Elegiae XV. De clade Moldavica*, traducere de Şt. Bârsănescu, în vol. Ştefan Bârsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești. Sec. X-XVI*, Bucureşti, Editura Academiei.
Sorohan 1997: Elvira Sorohan, *Introducere în istoria literaturii române*, Iaşi, Editura Universităţii "Alexandru Ioan Cuza".
Stănescu 1999: Gabriel Stănescu, *Tara si exilul. Cărţi, oameni, fapte, întâmplări*, Criterion Publishing.
Sulzer 1781- 1782: Franz Ioseph Sulzer, *Istoria Daciei Transalpine, I, II, III,* 1781- 1782, Viena, Editura Gräffer.
Vasilescu 1958: Toma Vasilescu; Janino Vilan; Eugen Cizek; I. P. Berciu, *Ovidius Naso*, Editura de stat didactică şi pedagogică.
Vianu 1963: T. Vianu, *Studii de literatură universală și comparată*, Bucureşti, Editura Academiei.
Vintilă 1991a: Horia Vintilă, *Cavalerul resemnării*, Traducere din limba franceză de Ileana Cantuniari, Postfaţă de Monica Nedelcu , Craiova, Europa.
Vintilă 1991b: Horia Vintilă, *Dumnezeu s-a născut în exil*, Traducere din limba franceză de Al. Castaing şi revizuită de autor, Postfaţă de Daniel – Rops, Studiu de Monica Nedelcu, Craiova, Europa.
Vintilă 1993: Horia Vintilă, *Salvarea de ostrogoți*, Craiova, Europa.

Articole şi studii

Barbu 1957: Nicolae I. Barbu, *Însemnări pentru un studiu asupra stilului lui Ovidiu,* în Publius Ovidius Naso, Editura Academiei.

BDD-V3595 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 10:54:03 UTC)

Blum 1928: Carol Blum, *Cauzele relegării poetului roman Publius Ovidius Naso la Tomis* (Consideraţii istorice şi juridice), vol. II, Cernăuţi, în Analele Dobrogei, anul IX (1928).
Boerescu 1991: Dan-Silviu Boerescu, *Un mistic modern: Vintilă Horia*, , Luceafărul, 1991, nr. 5.
Călinescu 1957: George Călinescu*, Ovidiu, poetul,* în Publius Ovidius Naso 1957.
Doinaş 1997: Ştefan Augustin Doinaş, *Între farsă tragică şi destin*, în „Secolul 20" / 1997.

Site-uri şi pagini web

Anghelescu, Mircea, Despre exilul literar, http://www.revista22.ro/despreexilul-literar-757.html.
Ionescu, Dana, Vintilă Horia şi „Dumnezeu s-a născut în exil".
http://www.romlit.ro/ultimul_mesaj_al_lui_vintil_horia.
Simuţ, Ion, Ambiguităţile exilului, http://www.romlit.ro/ambiguitile_exilului.
Simuţ, Ion, Dumnezeul exilului, http://www.romlit.ro/dumnezeul_exilului.
Ştefănescu, Alex, Ultimul mesaj al lui Vintilă Horia.
http://www.thelatinlibrary.com/ovid.html

BDD-V3595 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 10:54:03 UTC)